

## ЧЕРНОБАЙ ЛАРИСА МИКОЛАЇВНА (До 60-річчя від дня народження)

14 травня 2018 р. виповнилось 60 років ученому-селекціонеру, завідувачу лабораторії селекції і насінництва кукурудзи Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН, доктору сільськогосподарських наук Ларисі Миколаївні Чернобай. Вона народилася у м. Харкові в родині службовців. Закінчивши в 1980 р. факультет захисту рослин Харківського сільськогосподарського інституту ім. В. В. Докучаєва, Лариса Миколаївна розпочала свій трудовий шлях в Інституті рослинництва, селекції та генетики ім. В. Я. Юр'єва на посаді старшого лаборанта в лабораторії фітопатології та ентомології. З 1989 розпочалась її кар'єра селекціонера в лабораторії селекції і насінництва кукурудзи від наукового співробітника до завідувача.



У 1996 р. захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук на тему «Створення вихідного матеріалу кукурудзи для селекції на стійкість до пухирчастої сажки та стеблової гнилі в умовах східного лісостепу України». У 2016 році здобула науковий ступень доктора сільськогосподарських наук, захистивши дисертацію на тему "Теоретичні основи селекції кукурудзи на стійкість до шкідливих організмів та практична її реалізація при створенні гібридів".

Неординарні здібності вченого і організатора наукового колективу, цілеспрямованість, висока працездатність, активна наукова і життєва позиції – все це стало підґрунтям, на якому Л. М. Чернобай сформувалась як провідний в Україні спеціаліст з селекції кукурудзи та фітопатології.

Понад 28 років Л. М. Чернобай самовіддано і плідно працює в аграрній науці, присвячуючи свої дослідження актуальній проблемі створення високоврожайних, високостійких до хвороб гібридів кукурудзи різного напрямку використання. З 1980 р. працює над проблемою стійкості кукурудзи до хвороб та шкідників, нею створено провокаційні фони до пухирчастої та летючої сажок, фузаріозної гнилі стебла, фузаріозу качана кукурудзи, модифіковані методики створення штучних інфекційних фонів до хвороб. Щорічно оцінюється на стійкість до збудників хвороб близько 1500 ліній та гібридів із розсадників попереднього вивчення, конкурсного випробування, розсадника батьківських форм лабораторії селекції кукурудзи та світової колекції ліній, яка зберігається в Національному центрі генетичних ресурсів рослин України.

Створено і впроваджено в селекційний процес шість ознакових колекцій зразків генофонду кукурудзи за стійкістю: до збудників хвороб і шкідників; груповою та комплексною стійкістю до шкідливих організмів; підвищеною масою 1000 зерен; продуктивністю та її складовими; багаторядністю качана; довжиною качана. Створено та включено до колекції 483 лінії, які характеризуються стійкістю до збудників сажкових та фузаріозних хвороб, що підвищує ефективність селекційного процесу. З них 21 лінію зареєстровано в НЦГРРУ згідно Положення про реєстрацію зразків генофонду рослин в Україні.

За останній час Л. М. Чернобай досліджено успадкування стійкості до летючої, пухирчастої сажки, фузаріозу качана та стеблової гнилі. Визначено високі донорські властивості щодо стійкості до пухирчастої сажки найкращих батьківських форм. На

штучному інфекційному фоні проведено гібридологічний аналіз стійкості до стеблової гнилі. Теоретичні дослідження стали підставою для розробки чотирьох способів, з яких два сприяють виявленню стійких до збудників хвороб форм серед досліджуваного матеріалу «Спосіб обліку ураженості зернових та зернобобових культур листовими хворобами» (патент на корисну модель № 32191, 2008 р.) та «Спосіб створення штучного інфекційного фону для селекції кукурудзи на стійкість до фузаріозної стеблової гнилі» (патент на корисну модель № 47046, 2010 р.), два способи сприяють підвищенню врожайності кукурудзи «Спосіб підвищення врожайності сучасних гібридів кукурудзи» (патент на корисну модель № 68349, 2010 р.) та «Спосіб підвищення врожайності материнської форми кукурудзи» (патент на корисну модель № 81281, 2013 р.). Розроблено також метод контролю за якістю створення ліній кукурудзи «Експрес-оцінка контролю якості створення стерильних аналогів М-типу та аналогів-відновників фертильності пилку кукурудзи» (патент на корисну модель № 81279, 2013 р.).

Впродовж 1997 – 2015 рр. на основі дослідженого лінійного матеріалу кукурудзи та створених ліній, проведених оцінок та добору пар для схрещування за співавторством створено та передано на державне випробування 50 високоурожайних, стійких до хвороб та шкідників гібридів кукурудзи різних груп стиглості з підвищеним рівнем адаптивності (12,0 % ранньостиглих гібридів, 57,6 % середньоранніх, 30,4 % середньостиглих), з них 45,5 % занесено до Державного реєстру сортів рослин поширених в Україні (73,0 % середньоранні гібриди, 27,0 % середньостиглі). Державне випробування проходять 11 гібридів. Зареєстровані гібриди висіваються на площі до 500 тис. га.

Багаторічну працю Лариси Миколаївни відзначено золотою медаллю у Міжнародному салоні винаходів та нових технологій «Новий час» за наукову розробку «Оптимізація фітосанітарного стану зернових культур», 2006 р.. Вона є лауреатом премії академіка Т. Д. Страхова за видатні наукові досягнення в галузі імунітету та захисту рослин від шкідливих організмів за розробку «Стійкість до хвороб біотипів кукурудзи та використання імунологічних досліджень в селекційних програмах і агропромисловому виробництві України», 2007 р.

Лариса Миколаївна є автором понад 180 наукових праць, серед них монографія, чотири наукових посібника та чотири патенти на корисну модель. Розроблені та удосконалені методичні підходи до селекції польових культур на стійкість до шкідливих організмів опубліковані в наукових виданнях та навчальних посібниках за співавторством здобувача, що сприяє підвищенню ефективності селекційного процесу та рівня підготовки науковців, аспірантів і студентів аграрного і біологічного профілей. Під керівництвом доктора сільськогосподарських наук Л. М. Чернобай навчається три аспіранта і один докторант.

Колектив Національного центру генетичних ресурсів рослин України і редакція журналу «Генетичні ресурси рослин» щиро вітають Ларису Миколаївну з ювілеєм і бажають їй міцного здоров'я, творчої наснаги, нових успіхів у селекційних зверненнях.

#### Основні наукові праці та розробки.

1. Чернобай Л. М. Петренко В. П., Фарахова М. О., Понуренко С. Г. Генетична природа та характер успадкування стійкості кукурудзи до фузаріозної стеблової гнилі та пухирчастої сажки./ Досягнення та проблеми генетики, селекції та біотехнології. Лотос, 2007. С. 198–201.
2. Ідентифікація ознак кукурудзи / В. В. Кириченко. В. П. Петренко, І. А. Гур'єва, Л. М. Чернобай, І. М. Черняєва, Т. Ю. Маркова. Харків, ІР ім. В. Я. Юр'єва УААН, 2007. 137 с.
3. Селекція і насінництво кукурудзи. Спеціальна селекція і насінництво польових культур: навчальний посібник / М. М. Чупіков, Л. В. Козубенко, Л. М. Чернобай та ін. / за ред.

- академіка НААН В. В. КириченкаХ.: IP ім. В. Я. Юр'єва НААН України, 2010. С. 203–250.
4. Основи селекції польових культур на стійкість до шкідливих організмів: навчальний посібник /В. П. Петренкова, В. В. Кириченко, І. М. Черняєва, Л. М. Чернобай та ін. / за ред. академіка НААН В. В. Кириченка, чл.-кор. НААН В. П. Петренкової. Харків, IP ім. В. Я. Юр'єва НААН, 2012. 320 с..
  5. Кириченко В. В., Чернобай Л. М., Китаєва С. С. RAPD–поліморфізм інбредних ліній кукурудзи (*Zea mays* L.). Вісн. Українського товариства генетиків і селекціонерів. 2012. Т. 10, №1.С.33–41.
  6. Ознаки відмінності кукурудзи /Л. В. Козубенко, Л. М. Чернобай, Н. В. Кузьмишина, С. М. Вакуленко та ін. Харків: Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва, 2013. 36 с.
  7. Чернобай Л. М. Петренкова В. П., Літун П. П. Вивчення генетичної цінності ліній кукурудзи за нормою реагування на фенотипове середовище у гібридів F1. Селекція і насінництво. 2015. №108. С. 130–139.
  8. Ефект гетерозису у гібридів кукурудзи і його використання в селекції на адаптивність. Основи управління продукційним процесом: монографія / Кириченко В. В., Козубенко Л. В., Чернобай Л. М. та ін. /за ред. В. В. Кириченка. Х., 2016. С. 481–493.
- Авторські свідоцтва і патенти на 28 гібридів:
- середньоранні (ФАО 260-290) гібриди зернового та універсального типу (на зерно та силос) Варта МВ, Гарантія МВ, Капітал МВ, Світанок МВ, Символ МВ, Борець МВ, Танго МВ, Серпанок МВ, Кардинал МВ, Пам'ять Чупікова МВ, Сузір'я;
  - середньостиглі (ФАО 290-320) – Кредит МВ, Індустрія МВ, Моноліт МВ, Мрія.

Н. В. Кузьмишина  
Зав. лабораторії інтродукції  
та зберігання генетичних ресурсів рослин



### КІР'ЯН ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ (до 50-річчя від дня народження)

28 лютого 2018 р. виповнилось 50 років кандидату сільськогосподарських наук, відомому вченому в галузі генетичних ресурсів рослин Віктору Михайловичу Кір'яну.

В. М. Кір'ян народився в селі Устимівка Глобинського району Полтавської області. Після закінчення із відзнакою Полтавського сільськогосподарського інституту в 1991 році, прийшов на роботу на Устимівську дослідну станцію рослинництва та вступив до аспірантури Всеросійського інституту рослинництва ім. М.І. Вавілова (м. Санкт-Петербург), де в 1997 році захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю «Селекція і насінництво» за темою “Источники зимостойкости для селекции озимой мягкой пшеницы в лесостепи Украины”.

Вся трудова діяльність Віктора Михайловича пов'язана з роботою на дослідній станції. Тут він пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до заступника директора з наукової роботи.

В. М. Кір'ян вже понад 25 років в рамках державної програми «Генетичні ресурси рослин» здійснює збагачення, підтримання, вивчення і впровадження у дослідницькі, селекційні та навчальні програми генетичного різноманіття польових культур в Україні. За його організаційного та науково-методичного керівництва і безпосередньої активної участі на Устимівській дослідній станції рослинництва сформована колекція понад 30,2 тис.